

Nationale variatie bij het gebruik van de rode en groene volgorde met het receptieve hulpwerkwoord *krijgen*

door Gauthier DELABY en Timothy COLLEMAN¹

Abstract

In de taalkundige literatuur wordt er algemeen aangenomen dat het Belgisch-Nederlands een verlate standaardisering heeft doorgemaakt in vergelijking met het Nederlands-Nederlands. Grondelaers, Speelman & Geeraerts (2008) hebben de hypothese opgeworpen dat die verschillende standaardiseringsgeschiedenis invloed heeft op de manier waarop verschillende grammaticale alternanties functioneren in het hedendaagse Nederlands. Waar die alternanties in het Belgisch-Nederlands sterker zouden worden bepaald door cognitief-functionele processen, zouden in het Nederlands-Nederlands lexicale factoren een grotere rol spelen. In deze bijdrage gaan we na of er ook zulke nationale verschillen spelen in een nog niet eerder onderzochte casus van grammaticale variatie, nl. de volgordevariatie in tweeledige werkwoordsclusters met het receptieve hulpwerkwoord *krijgen*. We stellen vast dat de variatie tussen beide volgordes makkelijker te modelleren is in het Nederlands-Nederlands, maar dat beide variëteiten vrij vergelijkbare lexicale effecten vertonen.

INLEIDING

Het Nederlands wordt door de Nederlandse Taalunie omschreven als een pluricentrische taal, met twee nationale standaardvariëteiten in Europa, namelijk het Belgisch-Nederlands en het Nederlands-Nederlands (cf. Adviescommissie Taalvariatie 2019: 9-10, Dhondt et al. 2020).² Die aparte variëteiten begonnen zich te ontwikkelen na de scheiding tussen de Zuidelijke Nederlanden en de Noordelijke Nederlanden in de 16de eeuw. In de Noordelijke Nederlanden begon vanaf dan geleidelijk aan een standaardiseringsproces (van der Wal & Van Bree 2008), terwijl in de Zuidelijke Nederlanden in eerste instantie het Frans een prominente functie had en de standaardisering van het Nederlands in de weg stond. In oudere taalkundige studies wordt het Belgisch-Nederlands van de 16de eeuw tot en met het einde van de 19de eeuw vaak beschreven als gekarakteriseerd door chaos in de taalnormen en in het taalgebruik, alsook door een groter gebrek aan uniformiteit in vergelijking met het Nederlands-Nederlands. Hoewel recenter onderzoek heeft beargumenteerd dat de verschillen

¹ Het onderzoek van de eerste auteur gebeurde binnen een onderzoeksproject gefinancierd door het FWO Vlaanderen (projectnummer: 11D3421N). We willen graag Dirk Pijpops, Stefan Grondelaers en een anonieme beoordelaar bedanken voor hun opmerkingen en suggesties bij een eerdere versie van dit artikel.

² Naast het Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands onderscheidt de Nederlandse Taalunie ook nog een derde standaardvariëteit, buiten Europa, namelijk het Surinaams-Nederlands. In deze bijdrage focussen we uitsluitend op variatie tussen het Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands.

in standaardisering tussen beide variëteiten wellicht minder groot zijn dan traditioneel werd aangenomen en dat ook in de zuidelijke Nederlanden wel degelijk een soort supraregionale standaard ontstond (van der Horst 2004; Vosters, Rutten & van der Wal 2010; Vosters et al. 2014), is er wel een consensus dat het Belgisch-Nederlands een (in zekere mate) *verlate standaardisering* heeft doorgemaakt in vergelijking met het Nederlands-Nederlands (Geeraerts & Van de Velde 2013).

Grondelaers, Speelman & Geeraerts (2008) hebben beargumenteerd dat die verschillende standaardiseringstrajecten ervoor hebben gezorgd dat grammaticale variatie gedeeltelijk anders georganiseerd is in het Belgisch-Nederlands in vergelijking met het Nederlands-Nederlands. Zo blijkt het in presentatieve zinnen als in (1) in het Nederlands-Nederlands relatief makkelijker om te modelleren of *er* zal gerealiseerd worden of niet dan in het Belgische Nederlands, hoewel *er* in beide variëteiten wel dezelfde functie heeft. Daarnaast blijken lexicale factoren een grotere rol te spelen in het beregelen van de alternantie in het Nederlands-Nederlands in vergelijking met de cognitief-functionele factoren. Dit kan worden verklaard, volgens de auteurs, als een gevolg van het reeds langer aan de gang zijnde standaardiseringsproces van het Nederlands-Nederlands. Volgens deze visie werd de aan- of afwezigheid van *er* oorspronkelijk bepaald door de functie van *er* bij de cognitieve verwerking, namelijk het signaleren van onbekende informatie verderop in de zin. Die achterliggende cognitieve processen zorgden ervoor dat bepaalde werkwoorden of bepalingen vaak in de variant met *er* voorkwamen. Na verloop van tijd werden die lexicale voorkeuren voor één van beide varianten steeds sterker en gingen die in toenemende mate de alternantie sterker bepalen, ten koste van de oorspronkelijke cognitieve processen. Doordat de standaardisering van het Belgisch-Nederlands pas later is begonnen, heeft diezelfde evolutie zich in veel mindere mate voltrokken in die variëteit.

- (1) In ons land is (er) nog altijd geen openbaar golfterrein. (Grondelaers, Speelman & Geeraerts 2008: 158)

Dergelijke noord/zuid-verschillen zijn ook al bij enkele andere alternanties gevonden, zoals de *doen/laten*-alternantie (Speelman & Geeraerts 2009), de alternantie tussen transitieve constructies zoals *iets zoeken* en prepositionele varianten zoals *zoeken naar iets* (Pijpops 2019), de alternantie tussen transitieve constructies zoals *iets ergert iemand* en reflexieve constructies zoals *iemand ergert zich aan iets* (Pijpops 2021), de variatie tussen de verbogen kwantificeerder *vele* en de onverbogen vorm *veel* (De Troij 2023) en de variatie tussen *niet meer X* en *niet X meer* (De Troij 2023).³

³ Bij de transitief-reflexieve alternantie werd, net zoals bij de *er*-alternantie, een groter effect van lexicale en semantische factoren in het Nederlands-Nederlands gevonden, maar bleek de variatie in het Nederlands-Nederlands niet makkelijker te modelleren.

Ook voor de variatie tussen de zogenaamde rode en groene volgorde, i.e. de woordvolgordevariatie in tweeledige werkwoordsclusters met een hulpwerkwoord en een voltooid deelwoord, zijn er relatieve verschillen vastgesteld tussen beide variëteiten van het Nederlands: in het Nederlands-Nederlands worden er relatief meer rode volgordes geproduceerd, met het hulpwerkwoord op de eerste plaats, zoals in (2), terwijl in het Belgisch-Nederlands de groene volgorde, met het voltooid deelwoord op de eerste plaats zoals in (3), gebruikelijker is (De Sutter, Spielman & Geeraerts 2005).

- (2) [...] dat moordende chauffeurs van de weg worden gehaald. (De Sutter, Spielman & Geeraerts 2005: 98)
- (3) [...] dat moordende chauffeurs van de weg gehaald worden. (De Sutter, Spielman & Geeraerts 2005: 98)

In deze verkennende studie willen we nagaan in welke mate die noord/zuid-verschillen bij de rode en groene volgorde corresponderen met de hierboven beschreven variatiepatronen. Hierbij zullen we focussen op de volgordevariatie met het receptieve hulpwerkwoord *krijgen*. Concreet zullen we nagaan (i) of de variatie tussen de rode en groene volgorde makkelijker te modelleren is in het hedendaagse Nederlands-Nederlands dan in het Belgisch-Nederlands en (ii) of lexicale factoren een grotere rol spelen in het verklaren van de volgordevariatie in het Nederlands-Nederlands in vergelijking met het Belgisch-Nederlands, waarin we dan volgens de hierboven beschreven hypothese net een groter effect verwachten van variabelen gelinkt aan cognitieve processen.⁴ In de volgende paragraaf geven we een overzicht van het bestaande onderzoek naar de groene en rode volgorde en de factoren die de variatie tussen beide volgordes bepalen. Vervolgens presenteren we de data en analyse en in de laatste twee paragrafen volgen de discussie en conclusies.

1. DE RODE EN GROENE WOORDVOLGORDE IN WERKWOORDSCLUSTERS

De variatie tussen de rode en groene volgorde is één van de meest onderzochte alternanties in het Nederlands. Voor clusters met de hulpwerkwoorden *worden*, *hebben* en *zijn* is reeds vastgesteld dat de variatie bepaald wordt door een hele reeks taalexterne en -interne factoren. Wat de taalexterne variabelen betreft, zijn er voornamelijk opvallende effecten vastgesteld van de nationale variëteit en van het register: in het Nederlands-Nederlands wordt de rode volgorde relatief vaker gebruikt dan in het Belgisch-Nederlands en in informele situaties

⁴ Zie ook Pijpops (2019: 61-63) en Pijpops (2021) voor een verantwoording van deze hypothesen.

wordt de groene volgorde dan weer vaker gebruikt dan in formele contexten (De Sutter, Speelman & Geeraerts 2005).⁵

De multifactoriële onderzoeken van De Sutter (2007) en Bloem, Weerman & Versloot (2014, 2017) hebben aangetoond dat ook heel wat taalinterne variabelen een rol spelen in de variatie tussen rood en groen. Zo blijken clusters die voorafgegaan worden door langere middenvelden een significant grotere kans te hebben om te verschijnen in de rode volgorde, in vergelijking met clusters voorafgegaan door kortere middenvelden. Clusters die gevolgd worden door een complement van het zinswerkwoord hebben dan weer een grotere kans om in de groene volgorde te verschijnen in vergelijking met clusters die gevolgd worden door een ander zinsdeel. Zulke effecten worden in de bestaande literatuur gelinkt aan de verwerkingskosten als gevolg van de complexiteit van de zin. Bij complexere uitingen zouden taalgebruikers teruggrijpen naar de basisvolgorde, die ze makkelijker kunnen verwerken, als compensatiestrategie voor die toegenomen complexiteit. Bij de eerste formulering van die complexiteitshypothese werd aangenomen dat de groene volgorde de basisvolgorde is (De Sutter 2007), maar in later onderzoek zijn verschillende argumenten naar voren geschoven voor een rode basisvolgorde (Meyer & Weerman 2016; Bloem, Versloot & Weerman 2017; De Sutter & De Clercq 2020).⁶

Naast de variabelen die gelinkt kunnen worden aan de complexiteitshypothese, zijn er ook nog enkele andere variabelen in verband gebracht met de volgordevariatie in werkwoordsclusters. Zo zou de alternantie tussen rood en groen in beperkte mate worden ingezet om bepaalde prosodische patronen na te streven (De Schutter 1996, Swerts 1998, Arfs 2007). Daarnaast wordt de alternantie mede gestuurd door priming: taalgebruikers die in de voorgaande context een rode cluster hebben geproduceerd of verwerkt, hebben een grotere kans om opnieuw een rode cluster te produceren en idem voor de groene volgorde (Hartsuiker & Westenberg 2000, De Sutter 2007).

Het onderzoek in de hierboven besproken studies heeft zich uitsluitend toegespitst op werkwoordsclusters met de frequente hulpwerkwoorden *hebben*, *worden* en *zijn* (zoals in (2) en (3)). Coleman & Rens (2016) hebben er echter op gewezen dat ook werkwoordsclusters met het receptieve hulpwerkwoord *krijgen* dezelfde volgordevariatie vertonen, zoals wordt geïllustreerd in (4) en (5). Dergelijke receptiefconstructies beschrijven overdrachten vanuit het perspectief van de ontvanger, die als subject in de zin verschijnt. De constructie met receptief *krijgen* is vrij jong; het ontstaan ervan wordt gesitueerd

⁵ Zowel binnen het Belgisch-Nederlands als binnen het Nederlands-Nederlands zijn er daarnaast ook nog nadere regionale verschillen vastgesteld in het gebruik van de rode en groene volgorde (Pauwels 1953; De Sutter, Speelman & Geeraerts 2005).

⁶ Hoewel De Sutter (2007) en Bloem, Versloot & Weerman (2017) elk een andere volgorde als basisvolgorde beschouwen, zijn ze het er wel over eens welke taalinterne variabelen relevant zijn voor de variatie tussen rood en groen en welke effecten die variabelen hebben. Ze onderscheiden zich enkel van elkaar in hun interpretatie van die effecten in het kader van de complexiteitshypothese.

rond 1900 (Van Leeuwen 2006, Landsbergen 2009). Coleman (2015) beargumenteert dat deze constructie wellicht is ontstaan uit twee verschillende bronconstructies, namelijk de constructie met *krijgen* als zelfstandig werkwoord gecombineerd met een voltooid deelwoord als bepaling van gesteldheid in (6) en de resultatieve *krijgen*-constructie in (7).

- (4) Toen ze uiteindelijk de trofee overhandigd kreeg, stak ze die zo wild in de lucht dat het deksel er afviel. (voorbeeld uit het SoNaR-corpus, aangehaald in Delaby & Coleman 2023: 3)
- (5) Samen met presentator Jelle Cleymans rende hij naar het podium, waar hij zijn trofee kreeg overhandigd door Lindsay, de winnares van vorig jaar. (voorbeeld uit het SoNaR-corpus, aangehaald in Delaby & Coleman 2023: 3)
- (6) Ik kreeg het boek beschadigd. (in de betekenis: 'Ik kreeg het boek in een beschadigde toestand'; Coleman 2015: 218)
- (7) Ten eerste wilde ik de commissaris vragen hoeveel kans hij denkt te hebben om dit door de Commissie aanvaard te krijgen. (voorbeeld uit het SoNaR-corpus, aangehaald in Coleman 2018: 244)

Belangrijk voor de variatie tussen rood en groen bij receptief *krijgen*, is het gegeven dat beide bronconstructies van de receptiefconstructie in principe enkel de groene volgorde toelaten, wat gewoonlijk verklaard wordt doordat het voltooid deelwoord in beide bronconstructies adjectivisch van aard zou zijn (Broekhuis & Corver 2015: 989), en niet verbaal zoals bij receptief *krijgen*.⁷ Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de receptiefconstructie zelf in de periode na 1900, kort na het ontstaan van de constructie, nog hoofdzakelijk groene volgorde vertoonde (Coleman & Rens 2016). Delaby & Coleman (2023) hebben aangetoond dat bij receptief *krijgen* de rode volgorde in de loop van de 20ste eeuw sterk is toegenomen in relatieve frequentie, althans in het relatief formele Nederlands-Nederlands zoals dat in kranten wordt gebruikt, en suggereren dat het hulpwerkwoord zich steeds meer is gaan modelleren naar de gevestigde hulpwerkwoorden *worden*, *hebben* en *zijn*. Daarnaast blijkt de volgordevariatie in die receptieve *krijgen*-clusters ook door dezelfde taalinterne variabelen gestuurd te worden als voor clusters met andere hulpwerkwoorden is vastgesteld. De bestaande onderzoeken naar de variatie tussen rood en groen bij receptief *krijgen* (Coleman & Rens 2016; Delaby & Coleman 2023) beperken zich echter tot het Nederlands-Nederlands; in wat volgt gaan we na in welke mate er sprake is van nationale variatie bij die alternantie.

⁷ Merk op dat de rode volgorde wel degelijk zeer occasioneel wordt geattesteerd bij resultatief *krijgen* (Delaby & Coleman 2023: 8-9).

2. DATA EN ANALYSE

Voor de huidige studie werden in het volledige SoNaR-corpus met behulp van een syntactische zoekopdracht alle tweeledige clusters met *krijgen* en een voltooiddeelwoordsvorm opgespoord. Het SoNaR-corpus (Oostdijk et al. 2013) is een corpus dat 500 miljoen woorden geschreven Nederlands bevat, zowel uit informele als formele genres en zowel uit het Belgisch-Nederlands als het Nederlands-Nederlands. Na het verwijderen van irrelevante attestaties (bv. resultatieve *krijgen*-clusters of clusters die ambigu zijn tussen een receptieve of resultatieve interpretatie), dubbele attestaties en clusters met het hulpwerkwoord *krijgen* in de voltooiddeelwoordsvorm, bleven er 9474 attestaties over.⁸ Tabel 1 toont het aantal rode en groene attestaties voor het Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands. In overeenstemming met de bevindingen van De Sutter, Spielman en Geeraerts (2005) voor de clusters met andere hulpwerkwoorden, is het aandeel rode volgorde relatief groter in het Nederlands-Nederlands.

Tabel 1: Aantal attestaties per volgorde in het Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands

	Rode volgorde	Groene volgorde	Totaal
Belgisch-Nederlands	1531 (31,89%)	3270 (68,11%)	4801 (100%)
Nederlands-Nederlands	1068 (50,59%)	1043 (49,41%)	2111 (100%)
Totaal	2599 (37,60%)	4313 (62,40%)	6912 (100%)

Alle attestaties werden geannoteerd voor de volgorde van de werkwoordscluster (rood vs. groen), voor de nationale variëteit, voor de formaliteit van het genre en voor alle relevante taalinterne variabelen die worden besproken in de studies van De Sutter (2007), Bloem, Versloot & Weerman (2014, 2017) en Delaby & Coleman (2023). Tabel 2 geeft een overzicht van de verklarende variabelen en hun mogelijke waarden. Hieronder geven we een korte toelichting bij de annotatie van deze variabelen.

De MORFOLOGISCHE STRUCTUUR VAN HET VOLTOOID DEELWOORD (variabele 1) geeft aan of een werkwoord al dan niet scheidbaar samengesteld is.

De annotatie van de tweede variabele, GRAMMATICALE RELATIE TUSSEN ZINDEEL IN EXTRAPOSITIE EN HOOFD, is minder vanzelfsprekend. Tot de “zinsdelen in extrapositie” rekenen we alle postverbale elementen die een syntactische functie hebben in de deelzin waarvan het voltooid deelwoord het hoofdwerkwoord is (De Sutter 2005: 163-165). Om de grammaticale functie van dat postverbale element te bepalen, volgden

⁸ Clusters waarbij het hulpwerkwoord zelf als voltooid deelwoord verschijnt, laten geen volgordevariatie toe (ANS 1997: 963).

we het algoritme dat werd opgesteld door De Sutter, Speelman & Geeraerts (2008: 221). Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen 'complement van het verbaal hoofd', 'complement van een preverbaal hoofd' en 'adjunct (bij een verbaal of preverbaal hoofd)'.⁹

Variabele 3, de *LENGTE VAN HET MIDDENVELD*, telt hoeveel woorden er staan in het middenveld, i.e. tussen de twee polen van de zin. Op dit aantal werd een logaritmische transformatie uitgevoerd.

De *INFORMATIVITEIT VAN HET LAATSTE PREVERBALE WOORD* (variabele 4) wordt in navolging van De Sutter (2007) bepaald op basis van de woordsoort. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen woordsoorten met hoge informatiewaarde (substantieven, werkwoorden en telwoorden), woordsoorten met een intermediaire informatiewaarde (adjectieven en bijwoorden) en woordsoorten met lage informatiewaarde (voornaamwoorden, voegwoorden en voorzetsels).

De vijfde variabele, *FREQUENTIE VAN HET VOLTOOID DEELWOORD*, telt hoe vaak het lemma van het voltooid deelwoord voorkomt in het SoNaR-corpus. Ook voor deze variabele werd een logaritmische transformatie toegepast.

De variabele *INHERENTIE VAN HET PREVERBALE WOORD* (variabele 6) codeert of het laatste preverbale substantief een nauwe semantische band heeft met het voltooid deelwoord. In navolging van De Sutter (2007) werd hiervoor met behulp van een log likelihood ratio test berekend of het substantief en werkwoord in het SoNaR-corpus significant vaak in elkaars buurt voorkomen. Dit resulteerde in een binaire verdeling tussen inherente en niet-inherente preverbale zinsdelen.

De *VERVOEGING VAN HET GRAMMATICALE HOOFD KRIJGEN* (variabele 7) geeft aan of *krijgen* verschijnt als vervoegd werkwoord, infinitief of *te*-infinitief.

Variabelen 8 en 9 (*PRIMING VAN VOORGAANDE RODE CLUSTER* en *PRIMING VAN VOORGAANDE GROENE CLUSTER*) tellen hoeveel rode of groene clusters voorafgaan aan de attestatie in kwestie binnen het document waarin de attestatie voorkomt. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de inhoud van een document verschillend is voor elke collectie van het SoNaR-corpus: bij krantenartikels bestaat een document bijvoorbeeld uit een volledig artikel, terwijl dat bij de chats gaat om volledige chatgesprekken tussen meerdere personen.

De *FORMALITEIT* van een tekst (variabele 10) werd bepaald op basis van de collectie waartoe een tekst behoort. De collecties die teksten bevatten met (redelijk) spontaan taalgebruik zonder redactionele controle werden tot de informele genres gerekend: chats, berichten uit discussiefora, sms'en en tweets. Alle overige tekstsoorten werden tot de formele genres gerekend.

⁹ Een 'preverbaal hoofd' verwijst naar een syntactisch hoofd van een constituent die voor de werkwoordscluster staat. Bijvoorbeeld in (i) is het postverbale element *van jaren kortzichtig economisch beleid* het complement van het preverbale hoofd *rekening*.

^① President Obama zegt dat de Verenigde Staten nu de rekening gepresenteerd krijgen van jaren kortzichtig economisch beleid. (corpusattestatie)

Ten slotte codeert de variabele VARIËTEIT (variabele 11) of de attestatie uit het Belgisch-Nederlandse of Nederlands-Nederlandse deel van SoNaR komt.

Tabel 2: Overzicht van de variabelen en hun mogelijke waarden

	Variabelen	Waarden
1	Morfologische structuur van het voltooid deelwoord	niet scheidbaar, scheidbaar
2	Grammaticale relatie tussen zinsdeel in extrapositie en hoofd	geen extrapositie, complement van preverbaal woord, complement van het werkwoord, adjunct
3	Lengte van het middenveld	{numerieke variabele: aantal woorden in het middenveld}
4	Informativiteit van het laatste preverbale woord	laag informatief, gemiddeld informatief, hoog informatief
5	Frequentie van het voltooid deelwoord	{numerieke variabele: frequentie van het voltooid deelwoord in het SoNaR-corpus}
6	Inherentie van het preverbale woord	inherent, niet inherent
7	Vervoeging van het grammaticale hoofd <i>krijgen</i>	vervoegd, infinitief, <i>te</i> -infinitief
8	Priming van voorgaande rode cluster	{numerieke variabele: aantal voorgaande rode clusters in het document van de attestatie}
9	Priming van voorgaande groene cluster	{numerieke variabele: aantal voorgaande groene clusters in het document van de attestatie}
10	Formaliteit	formeel, informeel
11	Variëteit	Belgisch-Nederlands, Nederlands-Nederlands

In eerste instantie gaan we na of de effecten van de nationale variëteit (Belgisch-Nederlands vs. Nederlands-Nederlands) en het register (formele vs. informele genres), zoals beschreven door De Sutter, Spielman en Geeraerts (2005), overeind blijven indien we ook rekening houden met de taalinterne variabelen. We voeren daarvoor een logistische regressieanalyse uit voor de volledige dataset. Zo kunnen we uitsluiten dat de vastgestelde noord/zuid-verschillen (cf. Tabel 1) te wijten zijn aan een eventueel verschil in de gemiddelde complexiteit van zinnen waarin Nederlanders en Belgen werkwoordsclusters met *krijgen* produceren. De resultaten van de analyse worden getoond in Tabel 3.¹⁰ De coëfficiënten geven weer in welke mate die waarde van de variabele de kans op de rode volgorde beïnvloedt: een positieve coëfficiënt betekent een grotere kans op de rode volgorde, terwijl een negatieve coëfficiënt wijst op een grotere kans op de groene volgorde. De variabelen FORMALITEIT en VARIËTEIT blijken zeer significant te zijn: in het Nederlands-Nederlands en in formele genres is de kans op de rode volgorde groter dan in respectievelijk

¹⁰ Geen enkele variabele heeft een VIF-score groter dan 5. Er zijn dus geen aanwijzingen voor multicollineariteit.

het Belgisch-Nederlands en informele genres, ook als er gecontroleerd wordt voor de taalinterne variabelen. Beide variabelen blijken ook met elkaar te interageren: in beide variëteiten is de groene volgorde even sterk vertegenwoordigd in de informele genres, maar in de formele genres is de kans op de rode volgorde beduidend groter in het Nederlands-Nederlands in vergelijking met het Belgisch-Nederlands.

Tabel 3: Resultaten van de logistische regressieanalyse voor de volledige dataset

Modelstatistieken			
Groen [part + aux]	6761	AIC	7948,1
Rood [aux + part]	2713	C-index	0,848
Variabele	Waarde	Coëfficiënt (log odds ratio)	P-waarde
	Intercept	-2,204	< 0,001 ***
Morfologische structuur van het voltooid deelwoord	Niet-scheidbaar	Referentiewaarde	
	Scheidbaar	1,505	< 0,001 ***
Grammaticale relatie tussen zinsdeel in extrapositie en hoofd	Geen extrapositie	Referentiewaarde	
	Complement van pre-V	0,085	0,672
	Complement van V	-0,591	0,100
	Adjunct	0,091	0,179
Lengte van het middenveld	Per toename van 1 woord in het middenveld	0,221	< 0,001 ***
Informativiteit van het laatste preverbale woord	Laag	Referentiewaarde	
	Midden	-0,187	0,198
	Hoog	0,816	< 0,001 ***
Frequentie van het voltooid deelwoord	Per toename van 1 in de lemmafrequentie	-0,089	< 0,001 ***
Inherentie van het preverbale woord	Niet inherent	Referentiewaarde	
	Inherent	0,332	< 0,001 ***
Vervoeging van het grammaticale hoofd	Vervoegd	Referentiewaarde	
	Infinitief	-3,152	< 0,001 ***
	Te-infinitief	-5,795	< 0,001 ***
Priming van voorgaande rode cluster	Per toename van 1 in het aantal voorgaande rode clusters	0,059	< 0,001 ***
Priming van voorgaande groene cluster	Per toename van 1 in het aantal voorgaande groene clusters	-0,085	< 0,001 ***
Formaliteit	Formeel	Referentiewaarde	
	Informeel	-0,345	0,006 **
Variëteit	Belgisch-Nederlands	Referentiewaarde	
	Nederlands-Nederlands	1,080	< 0,001 ***
Formaliteit X Variëteit	Informeel X Nederlands-Nederlands	-1,303	< 0,001 ***

Indien de variatie tussen rood en groen tussen het Belgisch-Nederlands en het Nederlands-Nederlands dezelfde tendensen vertoont als bij de *er*-alternantie, verwachten we:

- (i) dat de variatie in het Nederlands-Nederlands makkelijker te modelleren is dan in het Belgisch-Nederlands;
- (ii) dat de variatie in het Belgisch-Nederlands sterker bepaald wordt door cognitief-functionele factoren (i.c. de variabelen die gelinkt zijn aan de complexiteitshypothese) en in het Nederlands-Nederlands in sterkere mate door lexicale factoren.

Om de eerste hypothese te testen, stellen we aparte logistische regressiemodellen op voor de datasets voor beide variëteiten. Tabel 4 geeft de resultaten weer voor het Belgisch-Nederlands en Tabel 5 voor het Nederlands-Nederlands.¹¹ Als we de C-index vergelijken voor beide modellen, merken we dat het model voor het Nederlands-Nederlands met 0,820 beduidend beter is in het verklaren van de variatie in de dataset dan het model voor het Belgisch-Nederlands ($C = 0,739$).¹² De hypothese dat de alternantie tussen rood en groen makkelijker te modelleren is in het Nederlands-Nederlands wordt dus bevestigd.

Tabel 4: Resultaten van de logistische regressieanalyse voor het Belgisch-Nederlands

Modelstatistieken			
Groen [part + aux]	3270	AIC	5170,3
Rood [aux + part]	1531	C-index	0,739
Variabele	Waarde	Coëfficiënt (log odds ratio)	P-waarde
	Intercept	-1,740	< 0,001 ***
Morfologische structuur van het voltooid deelwoord	Niet-scheidbaar	Referentiewaarde	
	Scheidbaar	1,076	< 0,001 ***
Grammaticale relatie tussen zinsdeel in extrapositie en hoofd	Geen extrapositie	Referentiewaarde	
	Complement van pre-V	0,073	0,778
	Complement van V	-1,403	0,065
	Adjunct	0,179	0,033 *
Lengte van het middenveld	Per toename van 1 woord in het middenveld	0,254	< 0,001 ***
Informativiteit van het laatste preverbaal woord	Laag	Referentiewaarde	
	Midden	0,110	0,593
	Hoog	0,794	< 0,001 ***

¹¹ In beide modellen heeft geen enkele variabele een VIF-score groter dan 5. Er zijn dus geen aanwijzingen voor multicollineariteit.

¹² Ook indien we de niet-significante variabelen verwijderen uit het model voor het Nederlands-Nederlands (AIC = 2141,5; C = 0,819), presteert het nog steeds beter dan het model voor het Belgisch-Nederlands.

Frequentie van het voltooid deelwoord	Per toename van 1 in de lemmafrequentie	-0,100	< 0,001 ***
Inherentie van het preverbaal woord	Niet inherent	Referentiewaarde	
	Inherent	0,331	0,006 **
Vervoeging van het grammaticale hoofd	Vervoegd	Referentiewaarde	
	Infinitief	-2,938	< 0,001 ***
	Te-infinitief	-4,924	< 0,001 ***
Priming van voorgaande rode cluster	Per toename van 1 in het aantal voorgaande rode clusters	0,109	< 0,001 ***
Priming van voorgaande groene cluster	Per toename van 1 in het aantal voorgaande groene clusters	-0,229	< 0,001 ***
Formaliteit	Formeel	Referentiewaarde	
	Informeel	-0,440	0,001 **

Tabel 5: Resultaten van de logistische regressieanalyse voor het Nederlands-Nederlands

Modelstatistieken			
Groen [part + aux]	1043	AIC	2148,7
Rood [aux + part]	1068	C-index	0,820
Variabele	Waarde	Coëfficiënt (log odds ratio)	P-waarde
	Intercept	-2,205	< 0,001 ***
Morfologische structuur van het voltooid deelwoord	Niet-scheidbaar	Referentiewaarde	
	Scheidbaar	1,970	< 0,001 ***
Grammaticale relatie tussen zinsdeel in extrapositie en hoofd	Geen extrapositie	Referentiewaarde	
	Complement van pre-V	-0,029	0,929
	Complement van V	-0,533	0,440
	Adjunct	-0,092	0,467
Lengte van het middenveld	Per toename van 1 woord in het middenveld	0,159	0,126
Informativiteit van het laatste preverbaal woord	Laag	Referentiewaarde	
	Midden	-0,016	0,952
	Hoog	0,806	< 0,001 ***
Frequentie van het voltooid deelwoord	Per toename van 1 in de lemmafrequentie	0,043	0,275
Inherentie van het preverbaal woord	Niet inherent	Referentiewaarde	
	Inherent	0,030	0,859
Vervoeging van het grammaticale hoofd	Vervoegd	Referentiewaarde	
	Infinitief	-3,276	< 0,001 ***
	Te-infinitief	-5,152	< 0,001 ***
Priming van voorgaande rode cluster	Per toename van 1 in het aantal voorgaande rode clusters	0,030	0,016 *

Priming van voorgaande groene cluster	Per toename van 1 in het aantal voorgaande groene clusters	-0,044	0,003 **
Formaliteit	Formeel	Referentiewaarde	
	Informeel	-1,574	< 0,001 ***

Wat de tweede hypothese betreft, verwachten we enerzijds een relatief groter effect van cognitief-functionele variabelen in het Belgisch-Nederlandse model en een relatief groter effect van lexicale factoren in het Nederlands-Nederlandse model. Met uitzondering van de taalexterne variabele FORMALITEIT kunnen we alle variabelen in de modellen linken aan twee cognitieve processen, namelijk priming en de achterliggende processen van de complexiteitshypothese (cf. §2). In het Belgisch-Nederlands hebben beide groepen van variabelen de effecten die we verwachten op basis van de bestaande literatuur. In het Nederlands-Nederlands merken we dat slechts een gedeelte van de variabelen die gelinkt zijn aan complexiteit een significant effect hebben – voor de variabelen GRAMMATICALE RELATIE TUSSEN ZINSDEEL IN EXTRAPOSITIE EN HOOFD, LENGTE VAN HET MIDDENVELD EN INHERENTIE VAN HET PREVERBALE WOORD is dat, in tegenstelling tot in het Belgisch-Nederlands, niet het geval. Mogelijk kan dat verklaard worden door een afgenomen effect van de complexiteit in het Nederlands-Nederlands, waardoor alleen de variabelen die het meest invloed hebben op die complexiteit significante predictoren blijken te zijn. Grondelaers, Speelman & Geeraerts (2008) kwamen tot een gelijkwaardige bevinding voor de *er*-alternantie: het Nederlands-Nederlands model heeft minder variabelen nodig om even goed of zelfs beter te presteren dan het model voor het Belgisch-Nederlands en de variabelen die wel significant zijn in het Nederlands-Nederlands zijn vaak ‘robuustere’ grammaticale factoren. Wat de primingvariabelen betreft, merken we op dat de effectsterktes kleiner zijn in het model voor het Nederlands-Nederlands. Elke voorgaande rode cluster verhoogt de kans op een rode cluster met 1,115 (= $\exp(0,109)$) in het Belgisch-Nederlands, maar slechts met 1,030 (= $\exp(0,030)$) in het Nederlands-Nederlands, terwijl elke groene cluster de kans op een groene cluster verhoogt met 1,257 (= $1/\exp(-0,229)$) in het Belgisch-Nederlands, maar slechts met 1,044 (= $1/\exp(-0,044)$) in het Nederlands-Nederlands. Mogelijk wijst dit opnieuw op een afgenomen invloed van priming als sturende variabele in het Nederlands-Nederlands.

Aangezien geen van de bekende variabelen in het alternantieonderzoek naar rood en groen duidelijk lexicale of semantische collocaties coderen, evalueren we de eventuele aanwezigheid van dergelijke factoren door het werkwoord als random effect toe te voegen aan de regressiemodellen in Tabellen 4 en 5. Het toevoegen van die lexicale informatie aan het model resulteert voor het Belgisch-Nederlands in een significante verlaging van de AIC, van 5170,3 voor het model zonder random effect tot 5122,8 voor het model met random effect

(variance = 0,128, standard deviation = 0,3578), terwijl de C-waarde stijgt van 0,739 voor het model zonder random effect naar 0,762 voor het model met random effect. Ook voor het Nederlands-Nederlandse model vinden we dezelfde tendens: de AIC verlaagt van 2148,7 voor het model zonder random effect tot 2103,2 voor het model met random effect (variance = 0,3584, standard deviation = 0,5987) en de C-waarde stijgt van 0,820 tot 0,855 indien het random effect wordt toegevoegd.¹³

Het lijkt er dus op dat lexicale factoren een rol spelen in de rood/groen-alternantie voor beide nationale variëteiten. Om de aard van die lexicale effecten in meer detail te bestuderen, voerden we distinctieve collexeemanalyses uit voor beide datasets. Distinctieve collexeemanalyse is een techniek die nagaat tot welke van beide varianten in een alternantie een lexeem aangetrokken is (Gries & Stefanowitsch 2004).¹⁴ Tabel 6 en 7 geven geeft weer welke distinctieve collexemen werden aangetroffen voor beide volgordes en beide variëteiten.¹⁵ De mate van aantrekking tot één van beide volgordes wordt uitgedrukt door de collostructionele sterkte.¹⁶ Zowel in het Nederlands-Nederlands als in het Belgisch-Nederlands lijkt er dus sprake te zijn van lexicale effecten die mee de variatie tussen rood en groen sturen. In de volgende paragraaf interpreteren we deze bevindingen in het kader van de standaardiseringshypothese van Grondelaers, Spielman & Geeraerts (2008).

¹³ In de modellen met random effects blijven de effectrichtingen en p-waardes van de fixed effects hetzelfde als gerapporteerd in Tabel 4 en Tabel 5.

¹⁴ Voor een overzicht van andere methodes om lexicale effecten te meten en een bespreking van de voor- en nadelen van die methodes, zie Van de Velde & Pijpops (2019).

¹⁵ Distinctieve collexeemanalyses houden, in tegenstelling tot de logistische regressieanalyses, geen rekening met de invloed van andere factoren dan de lexicale. Om te controleren voor het sterke effect van de MORFOLOGISCHE STRUCTUUR VAN HET VOLTOOID DEELWOORD, werden aparte distinctieve collexeemanalyses uitgevoerd voor de scheidbaar samengestelde werkwoorden en de niet-scheidbaar samengestelde werkwoorden.

¹⁶ De gebruikte maat voor collostructionele sterkte is een negatieve log₁₀-transformatie van de p-waarde van een eenzijdige Fisher-Yates Exact test voor een kruistabel met de frequenties van het werkwoord in kwestie voor beide volgordes en de frequenties van alle andere werkwoorden voor beide volgordes. In principe kunnen verschillende associatiematen gebruikt worden, zie daarover bv. Gries (2023). Een collexeem werd als distinctief beschouwd indien de p-waarde kleiner is dan 0,05 en de collostructionele kracht bijgevolg groter is dan 1,30103.

Tabel 6: Overzicht van de distinctieve collexemen voor de rode en groene volgorde in het Belgisch-Nederlands

Distinctieve collexemen voor de rode volgorde				Distinctieve collexemen voor de groene volgorde			
Werkwoord	# R	# G	Collostr. sterkte	Werkwoord	# R	# G	Collostr. sterkte
<u>Niet-scheidbaar</u>				<u>Niet-scheidbaar</u>			
stoppen	10	9	3,553	leveren	2	76	4,182
slingeren	22	50	2,806	presenteren	14	131	2,068
storten	11	23	1,799	betalen	4	50	1,403
splitsen	8	15	1,605				
<u>Scheidbaar</u>				<u>Scheidbaar</u>			
toewijzen	166	179	5,992	terugbetalen	13	99	8,549
toebedelen	112	111	5,231	uitbetalen	27	106	4,350
toedienen	91	101	3,202	voorschotelen	147	349	3,152
aansmeren	38	34	2,594	aanrekenen	1	19	2,807
aanmeten	32	27	2,507	aanleren	7	37	2,569
doorstorten	4	0	1,772	thuisbezorgen	0	10	1,947
instampen	4	0	1,772	uitleggen	3	19	1,721
opklevende	26	25	1,698	aanleveren	4	21	1,608
toeschuiven	31	35	1,361	opdringen	4	20	1,481
				thuissturen	1	11	1,444
				inlepen	0	7	1,362

Tabel 7: Overzicht van de distinctieve collexemen voor de rode en groene volgorde in het Nederlands-Nederlands

Distinctieve collexemen voor de rode volgorde				Distinctieve collexemen voor de groene volgorde			
Werkwoord	# R	# G	Collostr. sterkte	Werkwoord	# R	# G	Collostr. sterkte
<u>Niet-scheidbaar</u>				<u>Niet-scheidbaar</u>			
schuiven	12	9	3,685	betalen	3	115	9,638
overhandigen	11	9	3,209	vergoeden	8	77	2,657
spuiten	3	0	2,055				
drukken	9	11	1,943				
steken	2	0	1,367				
<u>Scheidbaar</u>				<u>Scheidbaar</u>			
toebedelen	73	13	6,398	thuissturen	3	11	2,467
uitreiken	37	7	3,258	uitbetalen	17	24	2,001
bijschrijven	7	0	1,535	voorschotelen	69	67	1,979
toedienen	61	26	1,452	opdringen	9	16	1,952
				opdrukken	2	8	1,951
				uitstorten	2	8	1,951
				opplakken	9	14	1,512
				toesturen	25	27	1,347

3. DISCUSSIE

Om de noord/zuid-verschillen te verklaren, is het interessant om eens nader te kijken naar de specifieke lexicale effecten die werden aangetroffen in de distinctieve collexeemanalyses. In het Belgisch-Nederlands valt op dat 10 van de 14 werkwoorden die een voorkeur hebben voor de groene volgorde behoren tot de vier semantische klassen die volgens Colleman (2015) al zeer vroeg in de receptiefconstructie voorkwamen: werkwoorden van betalen (*betalen, terugbetalen, uitbetalen*), werkwoorden van leveren (*leveren, thuissturen, aanleveren, thuisbezorgen*) en samengestelde communicatiewerkwoorden (*uitleggen, aanleren, presenteren*). Enkel de vier werkwoorden uit de vierde klasse, werkwoorden samengesteld met het partikel *toe*, volgen die trend niet en hebben net een sterkere voorkeur voor de rode volgorde. Voor het Belgisch-Nederlands kunnen we dus aannemen dat de lexicale effecten relictten zijn van de periode waarin de groene volgorde de gewone volgorde was voor de receptiefconstructie, aangezien de werkwoorden die al het langst voorkomen in de constructie ook die zijn met een sterke voorkeur voor groen.

Voor het Nederlands-Nederlands vinden we een gelijkaardige trend, zij het iets minder uitgesproken. 5 van de 10 distinctieve collexemen voor de groene volgorde behoren tot een van de vier semantische klassen die al in het begin van de 20ste eeuw frequent in de receptiefconstructie worden geattesteerd: werkwoorden van betalen (*betalen, vergoeden, uitbetalen*), werkwoorden van leveren (*thuissturen*) en werkwoorden samengesteld met het partikel *toe* (*toesturen*). Net zoals in het Belgisch-Nederlands volgen alleen sommige werkwoorden uit die laatste klasse deze trend niet: *toebedelen* en *toedienen* zijn distinctieve collexemen voor de rode volgorde.

Tentatief kunnen we deze lexicale effecten verklaren als relictten uit de periode kort na 1900, waarin de groene volgorde de gewone volgorde was voor de receptiefconstructie, wellicht door de invloed van haar bronconstructies (cf. §2). Voor werkwoorden die ook toen al frequent voorkwamen in de receptiefconstructie, zijn die voorkeuren dan in de loop der tijd lexicaal versteend. Andere werkwoorden volgen dan weer de tendensen die de rode en groene volgorde in het algemeen, i.e. bij de gevestigde hulpwerkwoorden *hebben, worden* en *zijn*, vertonen en hebben een sterkere voorkeur voor de rode volgorde.

Voorts merken we op dat er, zowel in het Belgisch-Nederlands als in het Nederlands-Nederlands, onder de distinctieve collexemen voor de rode volgorde verschillende werkwoorden zijn die in de receptiefconstructie vaak voorkomen in een bijzonder gebruik. Het gaat meer bepaald om twee subtypes van de receptiefconstructie waarbij ook een richtingscomplement verschijnt. Ten eerste zijn dit zinnen waarbij het subject de eigenaar noemt van een kledingstuk of lichaamsdeel dat gespecificeerd wordt in het richtingscomplement zoals in (8) - het gaat hier om de receptieve tegenhanger van actieve zinnen met een

possessieve datief (Vandeweghe 1987; Schermer-Vermeer 1996).¹⁷ Ten tweede gaat het om zinnen waarbij het subject niet langer een Recipiëns uitdrukt, maar wel een Doel of een Begunstigde, zoals in respectievelijk (9) en (10).¹⁸ In Tabel 8 tonen we welke distinctieve collexemen voor het Belgisch-Nederlands in de dataset minstens één keer voorkomen in de juist genoemde types zinnen, alsook welke werkwoorden behoren tot de vier semantische klassen die al rond 1900 voorkwamen in de receptiefconstructie. In Tabel 9 presenteren we dezelfde gegevens voor het Nederlands-Nederlands.

Voor beide variëteiten blijkt dat werkwoorden die al lang voorkomen in de receptiefconstructie voornamelijk een voorkeur hebben voor de groene volgorde, terwijl tot de distinctieve collexemen voor de rode volgorde een aantal werkwoorden behoren die vaak voorkomen met een richtingscomplement in de receptiefconstructie.¹⁹ Ook deze trend kunnen we op dezelfde manier verklaren: deze receptiefconstructies met richtingscomplement zijn al vroeg in de 20ste eeuw geattesteerd, maar komen pas later relatief frequent voor (Colleman 2015: 232, 238-241). Wellicht waren deze bijzondere types receptiefconstructies in het begin van de 20ste eeuw, toen de groene volgorde nog dominant was voor receptief *krijgen*, te zeldzaam, waardoor de voorkeur voor groen niet lexicaal is versteend.

- (8) Nochtans is het een traditie dat monarchen en toekomstige monarchen de eredoctoraten naar het hoofd geslingerd krijgen. (corpusattestatie)
- (9) Omdat je dan elke keer van die vragende ogen op je gericht krijgt. (corpusattestatie)
- (10) Ooit zie ik hem nog een grootse trainerscarrière uitbouwen, jazelfs zo groots dat ook hij op den duur, in pakweg Serskamp of Wette- ren, een straat naar hem vernoemd krijgt. (corpusattestatie)

¹⁷ De voorkeur voor de rode volgorde van werkwoorden die in dit type constructie verschijnen, zou ook te maken kunnen hebben met de invloed van de variabele *INHERENTIE VAN HET PREVERBALE WOORD*. Verschillende constructies met possessieve datieven zijn immers verworpen tot uitdrukkingen, zoals *iets naar het hoofd geslingerd krijgen* of *iets in de maag gesplitst krijgen*, waardoor het substantief van het richtingscomplement een inherente band heeft met het zinswerkwoord. De variabele *INHERENTIE VAN HET PREVERBALE WOORD* heeft echter geen significant effect in het model voor het Nederlands-Nederlands, terwijl we ook in die variëteit opmerken dat een aantal werkwoorden die verschijnen met possessieve datieven een voorkeur hebben voor de rode volgorde. Dat lijkt erop te wijzen dat we hier wel degelijk (in enige mate) te maken hebben met lexicale effecten.

¹⁸ In (9) is het subject van de receptiefconstructie niet langer de ontvanger bij een letterlijke overdracht, maar wel het eindpunt of doel van een ruimtelijke overdracht. (10) is een voorbeeld van een nog verdere betekenisuitbreiding, waarbij het richtingscomplement in een abstracte betekenis gebruikt wordt en het subject noch een ontvanger, noch het doel van een ruimtelijke verplaatsing is; het subject is hier louter de entiteit die begunstigd wordt door de handeling. Zie Coleman (2015: 238-241) voor een bespreking van dit type zinnen en bijkomende voorbeelden.

¹⁹ Het werkwoord *leveren* is één van de twee uitzonderingen hierop, maar voor dit werkwoord dienen we op te merken dat het gebruik ervan in de receptiefconstructie met een richtingscomplement eerder ongewoon is: het gaat om 3 van 78 voorkomens (3,85%). De meeste andere werkwoorden komen wel degelijk bijna steeds voor in dergelijke zinstypes, zoals *stoppen* en *splitsen*.

Tabel 8: Overzicht van de distinctieve collexemen voor de rode en groene volgorde in het Belgisch-Nederlands, verdeeld over de verschillende klassen van werkwoorden uit Coleman (2015)

	Distinctieve collexemen voor de rode volgorde	Distinctieve collexemen voor de groene volgorde
Werkwoorden behorende tot een van de semantische klassen die al in de vroege 20ste eeuw in de receptiefconstructie voorkomen	toeschuiven	betalen uitleggen aanleren terugbetalen presenteren uitbetalen aanleveren thuisbezorgen thuissturen
	toewijzen toedienen toebedelen	leveren
Werkwoorden die voorkomen met een richtingscomplement in de receptiefconstructie	stoppen splitsen storten slingeren	
Overige werkwoorden	doorstorten instampen opkleven aanmeten aansmeren	aanrekenen opdringen inlepelen voorschotelen

Tabel 9: Overzicht van de distinctieve collexemen voor de rode en groene volgorde in het Nederlands-Nederlands, verdeeld over de verschillende klassen van werkwoorden uit Coleman (2015)

	Distinctieve collexemen voor de rode volgorde	Distinctieve collexemen voor de groene volgorde
Werkwoorden behorende tot een van de semantische klassen die al in de vroege 20ste eeuw in de receptiefconstructie voorkomen	toebedelen toedienen	betalen vergoeden uitbetalen toesturen thuissturen
Werkwoorden die voorkomen met een richtingscomplement in de receptiefconstructie	steken spuiten drukken schuiven bijschrijven	uitstorten
Overige werkwoorden	uitreiken overhandigen	opdringen opplakken opdrukken voorschotelen

In tegenstelling tot bij de *er*-alternantie vinden we dus in beide variëteiten van het Nederlands duidelijke lexicale effecten, die ook een ongeveer even grote impact lijken te hebben.²⁰ Dat we hierin geen duidelijke noord/zuid-verschillen vinden, hoeft misschien niet te verbazen. Waar bij de *er*-alternantie het Nederlands-Nederlands verschillende eeuwen voorsprong had op het Belgisch-Nederlands om tot een duidelijke taakverdeling tussen beide varianten en bijhorende lexicale voorkeuren te komen, geldt voor de veel jongere receptiefconstructie dat dat pas kon in de loop van de 20ste eeuw. In beide variëteiten konden de werkwoorden die al zeer vroeg in de constructie voorkwamen lexicale voorkeuren ontwikkelen voor de groene volgorde, als gevolg van de toenmalige dominantie van die volgorde in de constructie.

Toch vinden we ook verschillen tussen het noorden en het zuiden: in het Nederlands-Nederlands is de alternantie tussen rood en groen zoals we hierboven hebben laten zien in het algemeen beter te modelleren en lijken de cognitieve variabelen gelinkt aan de complexiteitshypothese en priming een iets minder uitgesproken effect te hebben. Mogelijk speelt hier de invloed van de volgordetendensen bij de gevestigde hulpwerkwoorden *hebben*, *worden* en *zijn*. Delaby & Colleman (2023: 30-31) suggereren, vanuit een constructiegrammaticaal framework, dat de receptiefconstructie zich doorheen de 20ste eeuw steeds meer heeft geëmancipeerd van haar bronconstructies en sterkere links heeft gekregen met de constructies met de hulpwerkwoorden *hebben*, *worden* en *zijn* met voltooid deelwoord. Die sterker wordende band tussen beide constructies kan ertoe leiden dat de ene constructie eigenschappen van de andere gaat overnemen. In het geval van de receptiefconstructie verwachten we dan dat werkwoorden in de receptiefconstructie de lexicale voorkeuren volgen die ze hebben bij de hulpwerkwoorden *hebben*, *worden* en *zijn*. Bij die werkwoorden is de variatie tussen rood en groen al eeuwen oud en zou er dus wel al een grotere mate van standaardisering²¹ in het Nederlands-Nederlands plaatsgevonden kunnen hebben in vergelijking met het Belgisch-Nederlands. Die standaardisering zou dan als gevolg hebben dat bij die gevestigde hulpwerkwoorden cognitieve variabelen minder invloed hebben in het Nederlands-Nederlands, omdat de voorkeuren steeds meer lexicaal verankerd worden.

Dat we een dergelijk verschil tussen het Nederlands-Nederlands en Belgisch-Nederlands slechts in beperkte mate opmerken, heeft wellicht te maken met het feit dat dat proces nog steeds niet voltooid is in het Nederlands-Nederlands. Olthof et al. (2017) stellen in een apparent-time onderzoek vast dat in

²⁰ Recente analyses van de nationale variatie bij *er* hebben aangetoond dat er ook in het Belgisch-Nederlands in zekere mate lexicale effecten spelen (Speelman et al. 2020; De Troij et al. 2022: 665), maar herbevestigen ook de bevinding van Grondelaers, Speelman & Geeraerts (2008) dat die lexicale effecten een beduidend grotere rol spelen in het Nederlands-Nederlands.

²¹ De term standaardisering verwijst hier naar een vorm van spontane, bottom-up standaardisering of conventionalisering, niet naar een top-down vorm van taalplanning.

de loop van de 20ste eeuw elke generatie net iets meer rode volgordes gebruikt dan de voorgaande, met een duidelijke omslagpunt bij de generatie geboren tussen 1975 en 1984, waarbij de rode volgorde de dominante wordt. Het is niet ondenkbaar dat deze evolutie zich verder zal zetten in het Nederlands-Nederlands en er uiteindelijk een functionele specialisatie ontstaat tussen beide volgordes, waarbij bijvoorbeeld de rode volgorde in sterkere mate de basisvolgorde wordt voor verbale clusters en de groene meer en meer geassocieerd wordt met adjectivische clusters.²² Als een dergelijk proces zich inderdaad aan het voltrekken is in het Nederlands-Nederlands, zullen de huidige lexicale effecten, waarbij werkwoorden die al lang voorkomen in de receptiefconstructie een voorkeur vertonen voor de groene volgorde, wellicht plaatsmaken voor andere lexicale effecten als gevolg van de veranderende verhouding tussen rood en groen.

CONCLUSIE

De variatie tussen de rode en groene volgorde bij het receptieve hulpwoord *krijgen* blijkt deels dezelfde noord/zuid-verschillen te vertonen die al bij een aantal andere alternanties werden vastgesteld. We hebben aangetoond dat die variatie beter te modelleren is voor het Nederlands-Nederlands en dat er in die variëteit een effect lijkt te zijn van lexicale factoren. Die lexicale effecten bleken echter in dezelfde mate aanwezig te zijn in het Belgisch-Nederlands. Mogelijk heeft dat te maken met het feit dat de receptiefconstructie een vrij jonge constructie is: toen die constructie opkwam in de loop van de 20ste eeuw, had het Belgisch-Nederlands al een behoorlijke inhaalbeweging gemaakt, waardoor er min of meer in dezelfde mate als in het Nederlands-Nederlands lexicale voorkeuren konden ontstaan. De betere modelleerbaarheid van het Nederlands-Nederlands kan potentieel verklaard worden als het effect van werkwoorden waarvoor er geen voorkeuren lexicaal versteend zijn en die zich daardoor kunnen modelleren naar de gevestigde hulpwerkwoorden *hebben*, *worden* en *zijn*.

²² Het interactie-effect tussen de variabelen FORMALITEIT en VARIËTEIT dat werd gevonden in de logistische regressieanalyse voor de Belgisch-Nederlandse en Nederlands-Nederlandse data samen, kan ook in dit licht geïnterpreteerd worden. In tegenstelling tot bij de *er*-alternantie, vonden we dat de registersverschillen bij de variatie tussen en rood en groen bij receptief *krijgen* net groter zijn in het Nederlands-Nederlands dan in het Belgisch-Nederlands: in beide variëteiten is groen ongeveer even sterk vertegenwoordigd in de informele genres, maar in het Nederlands-Nederlands is rood in het formele register veel dominant in vergelijking met het Belgisch-Nederlands. Grote registersverschillen kunnen beschouwd worden als een teken van onvoltooide of verlate standaardisering (cf. Geeraerts, Grondelaers & Speelman 1999: 45-47). Dat die registersverschillen net groter zijn in het Nederlands-Nederlands, kunnen we mogelijk verklaren als een gevolg van het feit dat in het Nederlands-Nederlands de rode volgorde eerder begon op te komen in vergelijking met het Belgisch-Nederlands, maar dat die trend ook in het Nederlands-Nederlands nog niet voltooid is. Cruciaal is dat we die trend ook zien bij receptief *krijgen*, hoewel de receptiefconstructie ontstond op een moment dat het Belgisch-Nederlands reeds een inhaalbeweging aan het maken was in het standaardiseringsproces. De gevonden interactie tussen FORMALITEIT en VARIËTEIT zou volgens deze hypothese dus te verklaren zijn vanuit de invloed van de links die receptief *krijgen* heeft met de gevestigde hulpwerkwoorden *hebben*, *worden* en *zijn*.

Om meer zicht te krijgen op de noord/zuid-variatie bij de groene en rode volgorde kan toekomstig onderzoek de hier gerapporteerde tendensen vergelijken met de volgordevariatie bij de gevestigde hulpwerkwoorden *hebben*, *zijn* en *worden*.

BIBLIOGRAFIE

- Adviescommissie Taalvariatie. (2019). *Visie op taalvariatie en taalvariatiebeleid*. Visietekst van de Adviescommissie Taalvariatie in opdracht van het Algemeen Secretariaat van de Taalunie.
- ANS 1997 = HAESERYN, W., GEERTS, K. R. G., DE ROOIJ, J., & VAN DEN TOORN, M. (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Martinus Nijhof.
- ARFS, M. (2007). *Rood of groen? De interne woordvolgorde in tweeledige werkwoordelijke eindgroepen met een voltooid deelwoord en een hulpwerkwoord in bijzinnen in het hedendaags Nederlands* [Doctoraal proefschrift]. Göteborgs universitet.
- BLOEM, J., VERSLOOT, A., & WEERMAN, F. (2014). Applying automatically parsed corpora to the study of language variation. *Proceedings of COLING 2014, the 25th International Conference on Computational Linguistics: Technical Papers, 1974-1984*.
- BLOEM, J., VERSLOOT, A., & WEERMAN, F. (2017). *Verbal cluster order and processing complexity*. *Language Sciences*, 60, 94-119.
- BROEKHUIS, H., & CORVER, N. (2015). *Syntax of Dutch: Verb and Verb Phrases*. Volume 2. Amsterdam University Press.
- COLLEMAN, T. (2015). Constructionalization and post-constructionalization: The constructional semantics of the Dutch *krijgen*-passive from a diachronic perspective. In J. Barðdal, E. Smirnova, L. Sommerer, & S. Gildea (Red.), *Diachronic Construction Grammar* (pp. 213-256). John Benjamins.
- COLLEMAN, T. (2018). Constructions with *krijgen* and *kry*. A comparison from a (diachronic) constructionist perspective. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 58(2), 237-257.
- COLLEMAN, T., & RENS, D. (2016). Het *krijgen*-passief en de werkwoordelijke eindgroep: Een diachrone voorstudie op basis van Delpher. *Studies van de Belgische Kring voor Linguïstiek/Travaux du Cercle Belge de Linguistique/Papers of the Linguistic Society of Belgium*, 10, 1-15.
- DE SCHUTTER, G. (1996). De volgorde in de werkwoordelijke eindgroep met voltooid deelwoord in spreek- en schrijftaal. *Nederlandse taalkunde*, 1, 207-220.
- DE SUTTER, G. (2005). *Rood, groen, corpus! Een taalgebruiksgebaseerde analyse van woordvolgordevariatie in tweeledige werkwoordelijke eindgroepen* [Doctoraal proefschrift]. KU Leuven.
- DE SUTTER, G. (2007). Naar een corpusgebaseerde, cognitief-functionele verklaring van de woordvolgordevariatie in tweeledige werkwoordelijke eindgroepen. *Nederlandse Taalkunde*, 12(4), 302-330.
- DE SUTTER, G., & DE CLERCQ, K. (2020). De verwerving van de groene en rode woordvolgorde in Vlaanderen: Een descriptieve, methodologische en theoretische aanvulling bij Meyer & Weerman (2016). *Nederlandse Taalkunde*, 25(2-3), 213-224.

- DE SUTTER, G., SPEELMAN, D., & GEERAERTS, D. (2005). Regionale en stilistische effecten op de woordvolgorde in werkwoordelijke eindgroepen. *Nederlandse Taalkunde*, 10, 97-128.
- DE SUTTER, G., SPEELMAN, D., & GEERAERTS, D. (2008). Prosodic and syntactic-pragmatic mechanisms of grammatical variation: The impact of a postverbal constituent on the word order in Dutch clause final verb clusters. *International Journal of Corpus Linguistics*, 13(2), 194-224.
- DE TROIJ, R. (2023). *Natiolectal variation in Dutch grammar: A data-driven approach* [Doctoraal proefschrift]. KU Leuven.
- DE TROIJ, R., GRONDELAERS, S., SPEELMAN, D., & VAN DEN BOSCH, A. (2022). Lexicon or grammar? Using memory-based learning to investigate the syntactic relationship between Belgian and Netherlandic Dutch. *Natural Language Engineering*, 28(5), 649-667.
- DELABY, G., & COLLEMAN, T. (2023). Volgordevariatie in groepen met receptief krijgen + voltooid deelwoord in de Nederlands Nederlandse krantentaal: Een synchron en diachroon onderzoek. *Nederlandse Taalkunde*, 28(1), 1-35.
- DHONDT, A., COLLEMAN, T., DE CALUWE, J., & DELABY, G. (2020). Naar een pluricentrische Algemene Nederlandse Spraakkunst: Het gebruik van productiedata voor de beschrijving van nationale variatie. *Handelingen - Koninklijke Zuid-Nederlandse maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis*, 73 (2019), 85-134.
- GEERAERTS, D., & VAN DE VELDE, H. (2013). Supra-regional characteristics of colloquial Dutch. In F. Hinskens & J. Tældeman (Red.), *Language and Space: Dutch* (pp. 532-556). De Gruyter Mouton.
- GEERAERTS, D., GRONDELAERS, S., & SPEELMAN, D. (1999). *Convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat: Een onderzoek naar kleding- en voetbaltermen*. P.J. Meertens-Instituut.
- GRIES, S. T. (2023). Overhauling Collostructional Analysis: Towards More Descriptive Simplicity and More Explanatory Adequacy. *Cognitive Semantics*, 9(3), 351-386.
- GRIES, S. T., & STEFANOWITSCH, A. (2004). *Extending collostructional analysis: A corpus-based perspective on 'alternations'*: *International Journal of Corpus Linguistics*, 9(1), 97-129.
- GRONDELAERS, S., SPEELMAN, D., & GEERAERTS, D. (2008). National variation in the use of er "there". Regional and diachronic constraints on cognitive explanations. In G. Kristiansen & R. Dirven (Red.), *Cognitive Sociolinguistics* (pp. 153-204). De Gruyter Mouton.
- HARTSUIKER, R. J., & WESTENBERG, C. (2000). Word order priming in written and spoken sentence production. *Cognition*, 75(2), B27-B39.
- LANDSBERGEN, F. (2009). *Cultural evolutionary modeling of patterns in language change: Exercises in evolutionary linguistics* [Doctoraal proefschrift]. LOT publications.
- MEYER, C., & WEERMAN, F. (2016). Cracking the cluster: The acquisition of verb raising in Dutch. *Nederlandse Taalkunde*, 21(2), 181-212.
- OLTHOF, M., WESTENDORP, M., BLOEM, J., & WEERMAN, F. (2017). Synchronic variation and diachronic change in Dutch two-verb clusters. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1(1), 34-60.
- OOSTDIJK, N., REYNAERT, M., HOSTE, V., & SCHURMAN, I. (2013). The Construction of a 500-Million-Word Reference Corpus of Contemporary Written Dutch. In P.

- Spyns & J. Odijk (Red.), *Essential Speech and Language Technology for Dutch* (pp. 219-247). Springer.
- PAUWELS, A. (1953). *De plaats van hulpwerkwoord verleden deelwoord en infinitief in de Nederlandse bijzin*. Symons.
- PIJPOPS, D. (2019). *Where, how and why does argument structure vary? A usage-based investigation into the Dutch transitive-prepositional alternation* [Doctoraal proefschrift]. KU Leuven.
- PIJPOPS, D. (2021). Does Standardization Affect the Type of Motivating Factors that Determine Language Variation? In G. Kristiansen, K. Franco, S. De Pascale, L. Rosseel, & W. Zhang (Red.), *Cognitive Sociolinguistics Revisited* (pp. 384-397). De Gruyter Mouton.
- SCHERMER-VERMEER, E. C. (1996). De beschrijving van de possessieve datief. *Nederlandse Taalkunde*, 1, 265-279.
- SPEELMAN, D., & GEERAERTS, D. (2009). Causes for causatives: The case of Dutch doen and laten. In T. Sanders & E. Sweetser (Red.), *Causal Categories in Discourse and Cognition* (pp. 173-204). De Gruyter Mouton.
- SPEELMAN, D., GRONDELAERS, S., SZMRECSANYI, B., & HEYLEN, K. (2020). Schaalvergroting in het syntactische alternantieonderzoek: Een nieuwe analyse van het presentatieve er met automatisch gegenereerde predictoren. *Nederlandse Taalkunde*, 25(1), 101-123.
- SWERTS, M. (1998). Ritme als verklarende factor voor de keuze tussen groene en rode werkwoordvolgorde in het Nederlands. *Nederlandse taalkunde*, 3(4), 299-308.
- VAN DE VELDE, F., & PIJPOPS, D. (2019). Investigating Lexical Effects in Syntax with Regularized Regression (Lasso). *Journal of Research Design and Statistics in Linguistics and Communication Science*, 6(2), 166-199.
- VAN DER HORST, J. M. (2004). Schreef J.B.C. Verlooy echt zo gebrekkig? Het 19de/20ste-eeuwse beeld van de 18de eeuw getoetst. *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde*, 71-82.
- VAN DER WAL, M. J., & VAN BREE, C. (2008). *Geschiedenis van het Nederlands*. Spectrum.
- VAN LEEUWEN, M. (2006). *Een baan aangeboden krijgen? Dat krijg ik nooit gedaan! Een synchron en diachroon onderzoek naar de gebruiksmogelijkheden van krijgen + participium in het kader van de constructiegrammatica* [Masterscriptie]. Universiteit Leiden.
- VANDEWEGHE, W. (1987). The possessive dative in Dutch: Syntactic reanalysis and predicate formation. In J. van der Auwera & L. Goossens (Red.), *The Ins and Outs of Predication* (pp. 137-152). De Gruyter Mouton.
- VOSTERS, R., BELSACK, E., PUTTAERT, J., & VANDENBUSSCHE, W. (2014). Norms and usage in nineteenth-century Southern Dutch. In G. Rutten, R. Vosters, & W. Vandenbussche (Red.), *Norms and Usage in Language History, 1600–1900: A sociolinguistic and comparative perspective* (pp. 73-100). John Benjamins Publishing Company.
- VOSTERS, R., RUTTEN, G. J., & VAN DER WAL, M. J. (2010). Mythes op de pijnbank. Naar een herwaardering van de taalsituatie in de Nederlanden in de achttiende en negentiende eeuw. *Verslagen En Mededelingen van de Koninklijke Academie Voor Nederlandse Taal- En Letterkunde*, 120, 93-112.